

Žemaičių muziejuje „Alka“ (Telšiai) šią vasarą veikia paroda „Gyvenimas 4,7 m²“

Archeologiniai tyrimai sudaro galimybę iš naujo pažvelgti į Lietuvos pokario partizaninių kovų istoriją. Telšių rajono Kuršų ir Kūlio daubos kaimų paribyje prieš dvejus metus tyrinėtame bunkeryje rasti radiniai atskleidžia kasdienį laisvės kovotojų gyvenimą. Šiomet, minint Europos archeologijos dienas, Žemaičių muziejaus „Alka“ Istorinėje ekspozicijoje pristatyti slaptavietėje rasti daiktai, o specialiai parengta paroda kviečia pažinti partizanų gyvenimą vos 4,7 m² ploto bunkeryje.

1947–1948 m. naudotas Kuršų bunkeris siejamas su Žemaičių apygardos Šatrijos rinktinės partizanais Kazimieru Bagdonu (1920–1952), Povilu Bagdonu (1917–2002), Uršule Stasiulyte-Bagdoniene (1925–1952) ir Alfonsu Venskumi (1928–1951). Žemaičių muziejaus „Alka“ užsakymu detalieji archeologiniai tyrimai Lietuvos partizanų bunkerio vietoje atlikti 2024 m. liepos 29–rugpjūčio 11 dienomis. Archeologiniams tyrimams vadovavo archeologas dr. Gediminas Petrauskas, istorinį kontekstą, archyvinę ir memuarinę medžiagą analizavo dr. Aistė Petrauskienė. Tyrimu metu nustatyta tiksli 1947 m. įrengto bunkerio vieta, iširta jo konstrukcija, išplanavimas ir surinkti vertingi archeologiniai duomenys apie partizanų kasdienybę bei gyvenimo sąlygas, surinkta įvairi istorinė ir biografinė medžiaga apie su bunkeriu siejamus asmenis.

Tyrinėtas bunkeris ypač sumaniai įrengtas greta pusiau po žeme 1912 m. pastatytos pirtelės sienos. Į bunkerio erdvę buvo patenkama per pirties pagrindinėje patalpoje įrengtą ir užmaskuotą angą. Išskirtinė detalė – amžininkų liudijimais paremtas faktas, kad į bunkerį buvo atvesta elektra nuo maždaug 1,15 km nutolusio Stanislovo Venckaus malūno, dabar vadinamo Angelų malūnu. Tai patvirtino ir archeologinių tyrimų metu rastas elektros lempučių lizdas su elektros laido fragmentu.

Remiantis P. Bagdono prisiminimais, bunkeris

Parodos „Gyvenimas 4,7 m²“ fragmentai

Žmonės, gyvenę bunkeryje

buvo pirtelės grindų lygyje. Įeiti į jį buvo galima pirtelės, nukėlus vieną sienos akmenį. Atsarginis išėjimas buvo lauko pusėje tarp medžio šaknų, tačiau, kaip teigiama, niekada nepanaudotas. Durelės

(Nukelta į 28 p.)

Dokumentų likučiai, rasti vykdant archeologinius tyrimus

iš vidaus buvo paremtos stulpeliu, tarp jų ir sienos įstatyti du išlenkti pjūklai. Bunkerio priešingose pusėse buvo įrengtos dvi ventiliacijos angos – viršutinė ir apatinė. Maskavimo tikslais virš bunkerio

sodintos bulvės ir javai, vaikščiojo vištos. Partizanams esant viduje, sodybos šeimininkas dangčio ir sienos jungtį ištepavo suodžiais. Prisiminimuose rašoma, kad bunkeris buvo pritaikytas gyventi ir dirbti šešioms partizanams. Jo viduryje stovėjo staliukas, ant jo – rašomoji mašinėlė.

Amžininkų liudijimai iš dalies pasitvirtino. Ištyrus 20,35 m² plotą, nustatyta, kad bunkeris buvo nedidelis – vos 4,7 m² dydžio, turėjo pagrindinį ir atsarginį išėjimus, dvi ventiliacijos angas, medines konstrukcijas bei sumaniai užmaskuotą įėjimą iš šalia stovėjusios pirtelės. Tyrimai taip pat atskleidė, kad po bunkerio apleidimo jis buvo sąmoningai užverstas akmenimis ir žemėmis.

Ypatingą reikšmę turi tyrimų metu aptikta metalinė dėžė su partizanų dokumentais, žemėlapiu, knyga ir fotonegatyvų juostomis. Šie radiniai buvo perduoti restauruoti specialistams – Lietuvos centrinio valstybės archyvo Dokumentų restauravimo skyriui. Iš viso surinkti 386 radiniai. Tai šaudmenys, ginkluotės ir ekipuotės detalės, uniformų fragmentai, buities, medicinos bei elektros instaliacijos elementai, liudijantys apie partizanų gyvenimą bunkeryje. Po restauravimo dokumentai saugomi Lietuvos ypatingajame archyve, o jų skaitmeniniai vaizdai pristatomi įrengtoje Žemaičių muziejaus „Alka“ Istorinės ekspozicijos parodoje. Atrastą dokumentinį paveldą sudaro: satyrinės eilės, vadovybės parengtų dokumentų nuorašai, drausmės nuostatų ir elgesio su komunistais ištraukos, taip pat kaip neaktualūs ar nebegaliojantys perbraukti dokumentai, išlikęs Šatrijos rinktinės vado įsakymo fragmentas ir vadui adresuotas prašymas suteikti kovotojams karinius laipsnius. Vienas dokumentas priskirtinas Šatrijos rinktinės vado pavaduotojui Stasiui Beniu-

Iš kairės: Lietuvos Respublikos Seimo narė Agnė Jakavičiūtė-Miliauskienė įteikia padėkos raštą Vincui Jasui; renginio dalyviai

Prie mikrofono – dr. Gediminas Petrauskas

liui-Žarai (šias pareigas jis ėjo 1946 m. gruodžio – 1947 m. gegužės mėnesiais). Tyrimų metu aptikta ir sunkiau identifikuojamų dokumentų fragmentų, kurie, remiantis išlikusiomis ištraukomis, sietini su keliais aukštesnės vadovybės įsakymais.

Kuršų bunkeris tapo antruoju archeologiniais metodais ištirtu partizanų bunkeriu Žemaitijoje. Tyrimų rezultatai reikšmingai praplėtė žinias apie Telšių krašte vykusias partizaninę kovą ir sudarė pagrindą tolesniam šios vietos įprasminimui, istorijos sklaidai bei edukacinei veiklai.

Renginyje, kuriame buvo pristatyti archeologinių tyrimų rezultatai ir paroda, sveikinimo žodį tarė Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorė Eva Stonkevičienė. LR Seimo narė Agnė Jakavičiūtė-Miliauskienė įteikė Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos pirmininko Dariaus Jakavičiaus ir jos pačios pasirašytą padėką už reikšmingą prisidėjimą prie rezistencinės kovos ir istorinės atminties saugojimo partizanų Uršulės bei Kazimiero Bagdonų sūnui Kostui Bagdonui, buvusiam Nepriklausomybės gynimo Sausio 13-osios Telšių brolijos pirmininkui, taip pat buvusiam politiniam kaliniui, partizanų ryšininkui, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos nariui Vincui Jasui. Padėkota ir bunkerio tyrimų iniciatoriui Zigmui Nevardauskui.

Renginyje surengta Žemaičių muziejaus „Alka“ Rinkinių skyriaus vedėjo Donato Barsio kuruota

Renginio dalyviai

diskusija-pokalbis su archeologu dr. Gediminu Petrausku buvo ne tik apie atliktus šio bunkerio tyrimus, tačiau ir mūsų valstybės istorinių aplinkybių nulemtą netipinį archeologinių metodų naudojimą šio sąlyginai modernaus laikotarpio kompleksiniams istoriniams-archeologiniams tyrimams (tai sudaro sąlygas tapti pirmaujančiais moderniųjų konfliktų istorijos tyrimų srityje). Akcentuota, jog Kuršų kaime atlikti partizanų bunkerio archeologiniai tyrimai yra trejus su puse metų trukusio istorinių įvykių liudininkų, giminaičių, Žemaičių muziejaus „Alka“, Telšių rajono savivaldybės administracijos ir archeologo dr. G. Petrausko bendradarbiavimo rezultatas. Tyrimų tikslas buvo mokslinis: nustatyti tikslią bunkerio vietą, atskleisti jo dydį, struktūrą ir konstrukcinius ypatumus, surinkti radinius bei archeologinius duomenis palyginti su liudininkų pasakojimais ir prisiminimais, taip papildant turimą istorinį pasakojimą.

Surinkti radiniai svarbūs ir kaip muziejinės vertybės. Iš vieno komplekso surinktas artefaktų rinkinys, dokumentai, bunkerio konstrukcijos duomenys ir nustatytas istorinis kontekstas atskleidžia visapusišką konkretaus objekto vaizdą ir gali esmingai papildyti iki šiol buvusį eksponatais grindžiamą pasakojimą apie aptarimą istorinį laikotarpį, vykusias kovas.

Žemaičių muziejaus „Alka“ kviečia susipažinti su gautais tyrimų rezultatais parodoje „Gyvenimas 4,7 m²“, kuri šią vasarą veikia muziejaus Istorinėje ekspozicijoje.

Nuotraukų autoriai: M. Sudintaitė, D. Kazlauskienė (Žemaičių muziejus „Alka“), Audrius Bunkulis (Lietuvos ypatingasis archyvas), Raimondas Turonienė (Lietuvos centrinis valstybės archyvas)